Zbornik sudske prakse

MIŠLJENJE NEZAVISNOG ODVJETNIKA
YVESA BOTA
od 14. ožujka 2019.[1]

Predmet C-38/18

Massimo Gambino,
Shpetim Hyka
protiv
Procura della Repubblica presso il Tribunale di Bari,
Ernesto Lappostato,
Banca Carige SpA – Cassa di Risparmio di Genova e Imperia

(zahtjev za prethodnu odluku koji je uputio Tribunale di Bari (Sud u Bariju, Italija))

„Zahtjev za prethodnu odluku – Pravosudna suradnja u kaznenim stvarima – Direktiva 2012/29/EU – Zaštita žrtava kaznenih djela – Članak 16. – Pravo na odluku o naknadi štete u razumnom roku – Članak 18. – Zaštitne mjere tijekom saslušanja – Promjena u sastavu suda pred kojim je žrtva saslušana kao svjedok – Nacionalno zakonodavstvo koje optuženoj osobi omogućuje da se protivi čitanju zapisnika sa saslušanja i da zahtijeva da se saslušanje ponovi pred novim sastavom suda – Usklađenost – Povelja Europske unije o temeljnim pravima – Članci 47. i 48. – Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda – Članak 6. stavak 1. i članak 6. stavak 3. točka (d) – Načini primjene prava na pošteno suđenje u slučaju izmjene sastava suda – Načelâ usmenosti i nepromjenjivosti suda – Načelo neposrednosti”

I. Uvod

1. U okviru kaznenog postupka akuzatornog tipa, je li Direktivi 2012/29/EU[2] protivno nacionalno zakonodavstvo kojim se u slučaju promjene u sastavu suda pred kojim je žrtva saslušana predviđa postupovno uređenje na temelju kojeg se optužena osoba može protiviti čitanju zapisnikâ sa saslušanja te žrtve i pritom zahtijevati da se saslušanje ponovi pred novim sastavom suda?

2. To je u biti predmet prethodnog pitanja koje postavlja Tribunale di Bari (Sud u Bariju, Italija).

3. To je pitanje dio kaznenog postupka pokrenutog protiv Massima Gambina i Shpetima Hykae zbog kaznenog djela prijevare i pranja novca, čija je žrtva saslušana kao svjedok optužbe na javnoj raspravi održanoj pred sudom koji je uputio zahtjev. Budući da je nakon tog saslušanja jedan od troje sudaca u tom sastavu u prvom stupnju zamijenjen, obrana se na temelju primjenjivih odredbi codice di procedura penale (Zakonik o kaznenom postupku) protivila čitanju zapisnika s tog saslušanja pred novim sastavom suda i pritom zahtijevala da se to saslušanje ponovi.

1 Izvorni jezik: francuski

2 Direktiva Europskog parlamenta i Vijeća od 25. listopada 2012. o uspostavi minimalnih standarda za prava, potporu i zaštitu žrtava kaznenih djela te o zamjeni Okvirne odluke Vijeća 2001/220/PUP (SL 2012., L 315, str. 57.) (SL, posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 19., svezak 15., str. 58.)

4. To nije prvi put da se Sudu postavlja pitanje o usklađenosti odredbi tog zakonika o kaznenom postupku s obzirom na zaštitne mjere kojima se žrtve mogu koristiti u pravu Unije. U predmetima u kojima su donesene presude od 16. lipnja 2005., Pupino [3] i od 21. prosinca 2011., X [4], Sud je bio pozvan tumačiti odredbe Okvirne odluke 2001/220 u kontekstu incidentalnog postupka prethodnog izvođenja dokaza koji je u talijanskom kaznenopravnom sustavu predviđen u korist najranjivijih žrtava.

5. U okviru ovog predmeta Sudu je ovog puta postavljeno pitanje o dosegu zaštitnih mjera propisanih Direktivom 2012/29, koja je zamijenila Okvirnu odluku 2001/220, kad je u skladu s predmetnim nacionalnim zakonodavstvom optuženoj osobi omogućeno da se u slučaju promjene u sastavu suda protivi upotrebi zapisnikâ sa saslušanja žrtve.

6. Sud će, među ostalim, trebati odrediti doseg tih mjera predviđenih u poglavlju 4. te direktive, uzimajući u obzir temeljna prava koja optužene osobe imaju na temelju članaka 47. i 48. Povelje Europske unije o temeljnim pravima [5] kao i članka 6. stavka 1. i članka 6. stavka 3. točke (d) Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda [6].

7. Iako se navedenom direktivom državama članicama nalaže da žrtvama kaznenih djela osiguraju visoku razinu zaštite donošenjem odgovarajućih mjera u pogledu njihova saslušanja tijekom sudskog postupka, u ovom ću mišljenju dokazati da zakonodavac Unije nije namjeravao ograničiti broj saslušanja žrtve na javnoj raspravi, osim u slučaju kad je žrtva dijete.

8. Objasnit ću da, u pravnom sustavu kao što je onaj o kojem je riječ u glavnom postupku, poštovanje prava na pošteno suđenje i poštovanje prava obrane nalažu da sud koji odlučuje o krivnji optužene osobe bude sud pred kojim se u načelu održalo saslušanje svjedoka, osobito kad je riječ o ključnom svjedoku, na temelju čijeg se svjedočenja može odrediti nedužnost ili krivnja te osobe. To proizlazi iz načelâ usmenosti i nepromjenjivosti suda, koja se tumače kao načelo izravnog i neposrednog poznavanja predmeta, kao i iz sudske prakse Europskog suda za ljudska prava. U tom kontekstu, kad je saslušanje svjedoka odlučujuće u pogledu eventualne krivnje optužene osobe, promjena u sastavu tog suda nakon saslušanja tog svjedoka u načelu dovodi do novog saslušanja potonjeg svjedoka.

9. U tim ću okolnostima predložiti Sudu da odluči da, osim mjera predviđenih u korist djece žrtava, nijednoj odredbi Direktive 2012/29 nije protivno nacionalno zakonodavstvo, kao što je ono o kojem je ovdje riječ, koje optuženoj osobi omogućuje da se protivi čitanju zapisnikâ sa saslušanja žrtve i pritom zahtijeva da se saslušanje ponovi pred novim sastavom suda.

10. Suprotno tomu, navest ću da su, u slučaju kad optužena osoba zahtijeva novo saslušanje žrtve, nadležna nacionalna tijela dužna, u skladu sa zahtjevima iz Direktive 2012/29, provesti pojedinačnu procjenu kako bi se utvrdile posebne potrebe te žrtve i, po potrebi, opseg u kojem bi ta žrtva mogla imati koristi od posebnih zaštitnih mjera predviđenih člancima 23. i 24. te direktive. U tom kontekstu smatram da je na nacionalnim sudovima da osiguraju da navedene mjere negativno ne utječu na pravičnost postupka u smislu članka 47. drugog stavka Povelje ni prava na obranu u smislu njezina članka 48. stavka 2.

11. Konačno, pojasnit ću da Direktivi 2012/29 nije protivno to da država članica donese mjere kojima se pruža veća zaštita u pogledu saslušanja žrtava tijekom kaznenog postupka, ali pod uvjetom da te mjere negativno ne utječu na postupovna prava optužene osobe.

3 C-105/03, EU:C:2005:386

4 C-507/10, EU:C:2011:873. U toj je presudi Sudu postavljeno pitanje o usklađenosti, s obzirom na članke 2., 3. i 8. Okvirne odluke Vijeća 2001/220/PUP od 15. ožujka 2001. o položaju žrtava u kaznenom postupku (SL 2001., L 82, str. 1.) (SL, posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 19., svezak 3., str. 53.), odredbi predviđenih u Zakoniku o kaznenom postupku koje se odnose na incidentalni postupak prethodnog izvođenja dokaza ili „prethodni dokazni postupak”.

5 U daljnjem tekstu: Povelja

6 Potpisana u Rimu 4. studenoga 1950., u daljnjem tekstu: EKLJP.

II. Pravni okvir

A. EKLJP

12. Člankom 6. stavkom 1. i člankom 6. stavkom 3. točkom (d) EKLJP-a, naslovljenim „Pravo na pošteno suđenje”, određuje se:

„1. […] u slučaju podizanja optužnice za kazneno djelo protiv njega svatko ima pravo da […] sud pravično […] i u razumnom roku ispita njegov slučaj. […]

[…]

3. Svatko optužen za kazneno djelo ima najmanje sljedeća prava:

[…]

(d) da ispituje ili dade ispitati svjedoke optužbe i da se osigura prisustvo i ispitivanje svjedoka obrane pod istim uvjetima kao i svjedoka optužbe.”

B. Pravo Unije

1. Povelja

13. Člankom 47. drugim stavkom Povelje određuje se da „[s]vatko ima pravo da zakonom prethodno ustanovljeni neovisni i nepristrani sud pravično, javno i u razumnom roku ispita njegov slučaj”.

14. U članku 48. stavku 2. Povelje pojašnjava se da je „[z]ajamčeno […] poštovanje prava na obranu svakog optuženika”.

2. Direktiva 2012/29

15. Cilj je Direktive 2012/29 revidirati i dopuniti načela navedena u Okvirnoj odluci 2001/220 te ojačati razinu zaštite žrtava, posebno u okviru kaznenog postupka [7].

16. Cilj je te direktive osigurati da žrtve kaznenih djela dobiju odgovarajuće informacije, potporu i zaštitu i da im bude omogućeno sudjelovanje u kaznenim postupcima [8].

17. Uvodne izjave 11., 12., 20., 53., 55., 58. i 66. navedene direktive glase kako slijedi:

„(11) Ovom se Direktivom utvrđuju minimalna pravila. […]

(12) Prava određena u ovoj Direktivi ne dovode u pitanje prava počinitelja. […]

[…]

(20) Položaj žrtava u kaznenopravnom sustavu te pitanje mogu li aktivno sudjelovati u kaznenim postupcima razlikuju se od jedne države članica do druge, ovisno o nacionalnom sustavu, i određeni su jednim ili više sljedećih kriterija: […] je li žrtva prema zakonu dužna aktivno

7 Vidjeti uvodnu izjavu 4. te direktive.

8 Vidjeti članak 1. stavak 1. prvi podstavak Direktive 2012/29.

sudjelovati u kaznenom postupku, npr. u svojstvu svjedoka, ili se to od nje zahtijeva […]. Države članice trebale bi odrediti koji se od ovih kriterija primjenjuju za određivanje opsega prava određenih u ovoj Direktivi kada u odgovarajućem kaznenopravnom sustavu postoje upućivanja na položaj žrtve.

[…]

(53) Rizik sekundarne i ponovljene viktimizacije, zastrašivanja i odmazde od strane počinitelja ili zbog sudjelovanja u kaznenom postupku trebalo ograničiti provođenjem postupka na usklađeni način i uz poštovanje, omogućujući žrtvama uspostavu povjerenja u tijela. Interakcija s nadležnim tijelima trebala bi biti što je moguće lakša, uz istodobno ograničavanje broja nepotrebnih interakcija žrtve koje ona ima s nadležnim tijelima putem, na primjer, videosnimanja saslušanja i omogućavanjem njihovog korištenja u sudskom postupku. […]

[…]

(55) Neke su žrtve tijekom kaznenog postupka posebno izložene riziku sekundarne i ponovljene viktimizacije, zastrašivanja i odmazde od strane počinitelja tijekom kaznenog postupka. Moguće je da takav rizik proizlazi iz osobnih značajki žrtve ili vrste, prirode ili okolnosti kaznenog djela. Takav je rizik moguće djelotvorno utvrditi samo pojedinačnom procjenom, provedenom što je prije moguće. Takve bi procjene trebalo provesti za sve žrtve kako bi se utvrdilo postoji li rizik sekundarne ili ponovljene viktimizacije, zastrašivanja i odmazde te koje su posebne zaštitne mjere potrebne za njih.

[…]

(58) Žrtvama koje su identificirane kao žrtve podložne sekundarnoj i ponovljenoj viktimizaciji, zastrašivanju i odmazdi trebalo bi tijekom kaznenog postupka pružiti odgovarajuće mjere za njihovu zaštitu. Točnu bi prirodu takvih mjera trebalo odrediti putem pojedinačne procjene, uzimajući u obzir želju žrtve. Opseg takvih mjera trebali bi određivati ne dovodeći u pitanje prava na obranu i u skladu s pravilima o sudskoj diskrecijskoj ovlasti. Žrtvine brige i strahovi u odnosu na postupak trebali bi biti ključni čimbenik pri utvrđivanju jesu li potrebne posebne mjere za žrtvu.

[…]

(66) Ovom se Direktivom poštuju temeljna prava i načela prepoznata [Poveljom]. Njome se posebno nastoji promicati […] pravo na pošteno suđenje."

18. Poglavlje 3. Direktive 2012/29 odnosi se na „[s]udjelovanje [žrtve] u kaznenim postupcima". Njegov članak 16. stavak 1. glasi kako slijedi:

„Države članice osiguravaju da žrtve u okviru kaznenog postupka imaju pravo na odluku o naknadi štete od strane počinitelja, u razumnom roku, osim ako je nacionalnim pravom predviđeno da se takva odluka mora donijeti u drugom pravnom postupku."

19. Poglavlje 4. te direktive, koje se odnosi na „[z]aštit[u] žrtava i priznavanje žrtava s posebnim potrebama zaštite", sadržava članke 18. do 24.

20. Člankom 18. navedene direktive, naslovljenim „Pravo na zaštitu”, propisuje se:

„Ne dovodeći u pitanje prava na obranu, države članice osiguravaju dostupnost mjera za zaštitu žrtava i članova njihovih obitelji od sekundarne i ponovljene viktimizacije, zastrašivanja i odmazde, uključujući zaštitu od rizika emocionalne i psihološke štete te zaštitu dostojanstva žrtava tijekom ispitivanja i svjedočenja. Ako je potrebno, takve mjere također uključuju postupke uspostavljene na temelju nacionalnog prava kojima se predviđa fizička zaštita žrtava i članova njihovih obitelji.”

21. Članci 19. do 21. Direktive 2012/29 odnose se na opće zaštitne mjere kojima se žrtve mogu koristiti tijekom saslušanja ili svjedočenja.

22. Člankom 20. te direktive, koji sud koji je uputio zahtjev izričito navodi, naslovljenim „Pravo na zaštitu žrtava tijekom istraga u kaznenom postupku”, predviđa se:

„Ne dovodeći u pitanje prava na obranu i u skladu s pravilima o sudskoj diskreciji, države članice tijekom istraga u kaznenom postupku osiguravaju:

[…]

(b) da se broj saslušanja žrtava zadrži na najmanjoj mjeri, a da se saslušanja provode samo ako su krajnje neophodna za potrebe istrage u kaznenom postupku;

[…]”

23. Članak 22. navedene direktive odnosi se na pojedinačnu procjenu kojoj žrtve moraju biti podvrgnute kako bi se utvrdile njihove posebne potrebe zaštite.

24. Članci 23. i 24. Direktive 2012/29 odnose se pak na posebne zaštitne mjere kojima se mogu koristiti najranjivije žrtve.

C. Talijansko pravo

25. Članak 111. Costituzionea (talijanski Ustav) odnosi se na jamstva u kaznenom postupku te se u njemu ističe, među ostalim, važnost načela kontradiktornosti i usmenog izlaganja u okviru talijanskog kaznenog postupka, kao i iznimaka u formalnostima prikupljanja dokaza. U njemu se određuje[9]:

„Pravda se mora provoditi putem pravičnog postupka koji je uređen zakonom.

Svaki se postupak odvija u skladu s načelom sučeljavanja stranaka u uvjetima jednakosti, pred neovisnim i nepristranim sudom. Zakonom se jamči razumno trajanje postupaka.

U kaznenom se postupku zakonom jamči da će osoba optužena za kazneno djelo […] imati mogućnost pred sudom ispitati ili dati ispitati osobe koje svjedoče protiv nje […]

Kazneni postupak podliježe načelu sučeljavanja stranaka u okviru izvođenja dokaza. […]

Zakonom se uređuje u kojim se slučajevima izvođenje dokaza može provesti bez sučeljavanja stranaka zato što je optuženik na to pristao, zato što je utvrđeno da ga je objektivno nemoguće provesti ili zato što je dokazano nezakonito postupanje.

9 Prijevod je objavilo glavno tajništvo predsjedništva Talijanske Republike na sljedećoj internetskoj adresi: https://www.quirinale.it/allegati_statici/costituzione/costituzione_inglese.pdf.

[…]”

26. Člankom 511. Zakonika o kaznenom postupku, naslovljenim „Dopuštena čitanja”, u njegovim stavcima 1. i 2. određuje se:

„1. Sud odlučuje, po potrebi po službenoj dužnosti, da se u svrhu rasprave sadržaj spisa pročita u potpunosti ili djelomično.

2. Čitanje zapisnikâ o iskazima dopušteno je samo nakon saslušanja osobe koja ga je dala, osim ako saslušanje nije moguće.”

27. Člankom 525. Zakonika o kaznenom postupku, naslovljenim „Neposrednost odluke”, u njegovim stavcima 1. i 2. predviđa se:

„1. Presuda se donosi odmah nakon okončanja rasprave.

2. U donošenju presude sudjeluju isti suci koji su sudjelovali u provođenju rasprave. Povreda ove odredbe predstavlja razlog apsolutne ništavosti. […]”

III. Činjenice u glavnom postupku i prethodno pitanje

28. M. Gambino i S. Hyka predmet su kaznenog postupka koji je zbog kaznenog djela pranja novca i prijevare pokrenut pred Tribunale di Bari (Sud u Bariju), koji odlučuje u prvom stupnju. Jedna je od žrtava podnijela imovinskopravni zahtjev i zatražila naknadu štete pretrpljene zbog prijevare koju je počinio M. Gambino.

29. Žrtve tih kaznenih djela saslušane su kao svjedoci na raspravi održanoj 14. travnja 2015.

30. Nakon izmjene sastava suda, s obzirom na to da je jedan od troje sudaca zamijenjen, M. Gambino zatražio je, kao tuženik, na raspravi održanoj 21. veljače 2017. i na temelju članaka 511. i 525. Zakonika o kaznenom postupku, novo saslušanje žrtava. Iz odluke kojom se upućuje zahtjev za prethodnu odluku proizlazi da ta stranka nije pojasnila točke u pogledu kojih je apsolutno nužno provesti ponovno saslušanje tih žrtava.

31. Naime, kao što to ističe sud koji je uputio zahtjev, u slučaju promjene u sastavu suda, talijanskim zakonodavstvom predviđa se ponovno provođenje rasprave, što podrazumijeva ponavljanje postupka i, posljedično, novo saslušanje svjedoka [10]. Kad sud prihvati dokaz saslušanjem svjedoka, tada je čitanje zapisnika o ranije danim iskazima moguće provesti samo ako postoji suglasnost svih stranaka u postupku.

32. Corte suprema di cassazione (Vrhovni kasacijski sud, Italija) tako je presudio da se, „[u] slučaju ponovnog provođenja rasprave zbog promjene osobe suca pojedinca ili sastava sudskog vijeća, iskaz svjedoka dan pred prvim sucem ne može koristiti za donošenje presude tako da se samo pročita zapisnik, a da se ne ponovi saslušanje svjedoka kada je novo saslušanje još moguće provesti i kada je to zatražila jedna od stranaka” [11].

10 Sud koji je uputio zahtjev upućuje na članke 492. do 495. Zakonika o kaznenom postupku.

11 Presuda br. 2. Cortea suprema di cassazione (Vrhovni kasacijski sud), puni sastav kaznenih vijeća, od 15. siječnja 1999.

33. Obrana je ponovila svoj zahtjev da se provede novo saslušanje žrtava na raspravi održanoj 10. listopada 2017., na kojoj je Pubblico Ministero (Državno odvjetništvo, Italija) zatražio podnošenje zahtjeva za prethodnu odluku. Naime, jedno od dokaznih sredstava koje državno odvjetništvo predlaže radi utvrđivanja krivnje optuženih osoba jest i svjedočenje žrtve prijevare i mogućnost korištenja tog svjedočenja.

34. Sud koji je uputio zahtjev slaže se s dvojbama koje je državno odvjetništvo izrazilo u pogledu usklađenosti odredbi predviđenih u članku 511. stavku 2. i članku 525. stavku 2. Zakonika o kaznenom postupku s Direktivom 2012/29.

35. Iako se tom direktivom zahtijeva da se žrtvama kaznenih djela osigura odgovarajuća zaštita tijekom kaznenog postupka, talijanske odredbe, s obzirom na to da obrani omogućuju da se protivi upotrebi zapisnikâ o iskazima i pritom zahtijeva da se saslušanje ponovi, dovode ne samo do dodatne psihološke patnje žrtava, koja je protivna svrsi Direktive 2012/29, nego optuženim osobama također omogućuju da ostvare pravo na pošteno suđenje kako bi se produljilo trajanje postupka i tako poništilo pravo na naknadu štete u razumnom roku. Prema mišljenju suda koji je uputio zahtjev, ponavljanje saslušanja stoga je protivno načelima koja je Sud utvrdio u presudi od 16. lipnja 2005., Pupino [12].

36. Sud koji je uputio zahtjev smatra da, od trenutka kad su saslušanja žrtava provedena javno u skladu s načelom kontradiktornosti i pred nepristranim sudom, čitanje zapisnikâ s tih saslušanja ni na koji način negativno ne utječe na pravo na pošteno suđenje koje imaju optužene osobe. Ističe da je u svakom slučaju potrebno primijeniti načelo proporcionalnosti i tako uspostaviti ravnotežu između nužnosti da se osigura poštovanje dostojanstva žrtve, u skladu s Direktivom 2012/29, i nužnosti da se poštuje pravo na pošteno suđenje propisano člankom 47. Povelje i člankom 6. EKLJP-a.

37. U tim je okolnostima Tribunale di Bari (Sud u Bariju) odlučio prekinuti postupak i uputiti Sudu sljedeće prethodno pitanje:

„Treba li članak 16., članak 18. i članak 20. točku (b) Direktive 2012/29 tumačiti na način da im se protivi to što se mora ponovno provesti saslušanje žrtve pred izmijenjenim sastavom suda kad jedna od stranaka u postupku u skladu s člankom 511. stavkom 2. i člankom 525. stavkom 2. Zakonika o kaznenom postupku (kako ih ustaljeno tumači sudska praksa sudova u tom području) odbija dati suglasnost da se pred novim sastavom suda pročita zapisnik o iskazima koji je žrtva već ranije dala u skladu s načelom kontradiktornosti drugom sucu u istom postupku?”

IV. Uvodne napomene

38. Za ispitivanje prethodnog pitanja potrebno je navesti nekoliko uvodnih napomena.

39. Kao prvo, iz odluke kojom se upućuje zahtjev za prethodnu odluku jasno proizlazi da je žrtva u okviru glavnog predmeta pozvana sudjelovati u kaznenom postupku pokrenutom protiv M. Gambina i S. Hykae kao svjedok optužbe. Međutim, Tribunale di Bari (Sud u Bariju) ne navodi je li iskaz tog svjedoka odlučujući u pogledu eventualne krivnje optuženih osoba. Isto tako, ne pojašnjava je li taj svjedok posebno ranjiv. Suprotno tomu, može se isključiti da je žrtva te prijevare dijete.

12 C-105/03, EU:C:2005:386

40. Kao drugo, valja naglasiti činjenicu da se predmetni kazneni postupak odvija pred prvostupanjskim sudom. Stoga ću svoje mišljenje ograničiti na pravila i načela kojima se uređuje saslušanje svjedokâ u okviru prvostupanjskog postupka jer se, kad je javna rasprava održana u prvom stupnju, nepostojanje javnih rasprava u žalbenom postupku može opravdati posebnostima predmetnog postupka s obzirom na prirodu unutarnjeg žalbenog sustava, opseg ovlasti žalbenog suda ovisno o nacionalnom pravnom sustavu i prirodu pitanja o kojima treba odlučiti.

41. Konačno, kao treće, u pogledu pitanja koje je uputio Tribunal di Bari (Sud u Bariju) potrebno je podsjetiti na prirodu talijanskog kaznenog postupka [13] i načela kojima se on uređuje. Naime, tradicionalno postoje dva postupovna i institucionalna modela koja omogućuju razumijevanje organizacije kaznenih sudova i uloge koju ti sudovi dodjeljuju različitim dionicima na represivnoj sudskoj sceni: akuzatorni model i inkvizitorni model.

42. Člankom 111. talijanskog Ustava propisuju se osnovna načela akuzatornog postupka, među kojima se nalazi i načelo usmenosti. Tom se odredbom tako predviđa da se „[u] kaznenom postupku zakonom jamči da će osoba optužena za kazneno djelo […] imati mogućnost pred sudom ispitati ili dati ispitati osobe koje svjedoče protiv nje”, pri čemu kazneni postupak „podliježe načelu sučeljavanja stranaka u okviru izvođenja dokaza”.

43. U talijanskom kaznenopravnom sustavu člankom 525. Zakonika o kaznenom postupku propisuje se, kao što to sud koji je uputio zahtjev pojašnjava u svojoj odluci, načelo neposrednosti u vremenskom i prostornom smislu.

44. Načelo neposrednosti, u dijelu u kojem se shvaća kao načelo izravnog i neposrednog poznavanja predmeta, proizlazi iz načelâ usmenosti i nepromjenjivosti suda.

45. Sud se još uvijek nije izjašnjavao o dosegu tih načela. Samo je nezavisni odvjetnik Philippe Léger u svojem mišljenju u predmetu Baustahlgewebe/Komisija opisao njihove glavne crte [14]. Navedena su načela, kako su zajamčena u pravu država članica, višedimenzionalna.

46. U širem smislu, načelâ usmenosti i nepromjenjivosti podrazumijevaju izravnost sudskog postupka te sudac u skladu s njima treba ostvariti osobni i izravni kontakt s različitim dionicima u kaznenom postupku, odnosno strankama, svjedocima, stručnjacima, odvjetnicima stranaka i državnim odvjetništvom [15].

47. U francuskom kaznenom pravu ta načela podrazumijevaju da su sudovi nadležni za donošenje presude u načelu dužni stvoriti svoje uvjerenje o dokazima koji su pred njih izneseni usmeno i izravno, odnosno da moraju donijeti odluku o onom što čuju (ili vide) na raspravi, a ne o pisanom sadržaju policijskog ili istražnog spisa [16].

48. Načelo usmenosti pretpostavlja da sud ne donosi odluku samo o spisu, nego nakon osobnog i ljudskog iskustva počiniteljâ i svjedokâ kaznenog djela, što osobito podrazumijeva usmeno saslušanje svjedokâ, bez obzira na to jesu li dali izjavu tijekom izvođenja dokaza [17]. Naime, što se tiče svjedočenja, izvođenje dokaza nije nužno isključivo s obzirom na sadržaj tog svjedočenja, nego i, kad presuda na odlučujući način ovisi o ponašanju svjedoka, s obzirom na način na koji taj svjedok daje iskaz i dojam koji ostavlja.

13 Vidjeti točke 19. do 29. mišljenja nezavisnog odvjetnika P. Cruza Villalóna u predmetu X (C-507/10, EU:C:2011:682), u kojima su prirodi talijanskog kaznenog postupka posvećena opsežna razmatranja i na koje ću se pozivati.

14 C-185/95 P, EU:C:1998:37. Upućujem osobito na točke 80. do 83. tog mišljenja.

15 U strogom smislu, ta se načela tumače kao pravo stranke da bude saslušana na raspravi na kojoj će se ona ili njezin zastupnik moći izraziti i odgovoriti na pitanja sudaca. Pravosudna tijela država članica predviđaju sustave u kojima se, u različitim omjerima, miješaju usmena i pismena priroda sudskih postupaka, ali je u svima poznato načelo usmenosti.

16 Bouzat, P. i Pinatel, J., *Traité de droit pénal et de criminologie*, svezak II., 2. izdanje, Dalloz, Pariz, 1970., t. 1336.

17 Bouzat, P., i Pinatel, J., op.cit., t. 1336.

49. To je načelo oblik načela kontradiktornosti kojim se zahtijeva da stranke o dokazima podnesenima pred sastavom suda mogu raspravljati na javnoj raspravi. Kad se optužnica u potpunosti ili djelomično temelji na svjedočenju, kontradiktorna rasprava može u potpunosti razjasniti sva pitanja samo ako omogućuje ocjenu stupnja vjerodostojnosti svjedoka, a stoga i pouzdanosti njegova svjedočenja [18]. Tako je, kad je sastav suda izmijenjen, kako bi se osiguralo poštovanje tih načela, nužno da drukčiji sastav suda ponovno sasluša svjedoka, osobito kad je svjedočenje ključni i odlučujući dokaz čija dokazna snaga ovisi o ostavljenom dojmu.

50. Načelo neposrednosti itekako uzima u obzir zahtjeve koji se utvrđuju načelom usmenosti. Prvonavedeno načelo ima dva aspekta, jedan je vremenski, a drugi prostorni, te je u ovom slučaju izraženo u članku 525. Zakonika o kaznenom postupku.

51. Vremenska neposrednost dodatno proizlazi iz pitanja razumnog roka. Njime se od pravosudnih tijela zahtijeva da odluče u razumnom roku kako bi se izbjeglo da sjećanja sudaca ne izblijede zbog vremena koje je proteklo između rasprave i presude [19]. Povreda tog načela ne utječe na doneseno rješenje.

52. Neposrednost u prostornom smislu označava činjenicu da sud ne može između sebe i osobe ili njezina zastupnika postaviti posrednika te pretpostavlja da sudac koji nije sudjelovao na raspravi ne može sudjelovati u odlučivanju o predmetu [20]. Ako je prilikom donošenja presude povrijeđeno to načelo, mogli bi biti povrijeđeni ključni aspekti predmeta. U skladu s člankom 32. stavkom 2. Poslovnika Suda, „[a]ko je bila održana rasprava, u vijećanju sudjeluju samo suci koji su sudjelovali na raspravi […]”. U glavnom je predmetu to načelo izraženo u članku 525. stavku 2. Zakonika o kaznenom postupku, u skladu s kojim „[u] donošenju presude sudjeluju isti suci koji su sudjelovali u provođenju rasprave”. Tribunale di Bari (Sud u Bariju) u svojoj odluci kojom se upućuje zahtjev za prethodnu odluku navodi da, na temelju te odredbe, odluku o kaznenoj odgovornosti optuženika moraju donijeti isti suci koji su sudjelovali u izvođenju dokaza.

53. Upravo se na tu točku odnosi ovo prethodno pitanje.

V. Moja analiza

54. Tribunale di Bari (Sud u Bariju) svojim pitanjem u biti želi utvrditi protivi li se, u slučaju promjene u sastavu prvostupanjskog suda pred kojim je žrtva kaznenog djela saslušana kao svjedok optužbe, člancima 16. i 18. te članku 20. točki (b) Direktive 2012/29 nacionalno zakonodavstvo kojim se, u pravnom sustavu kao što je onaj o kojem je riječ u glavnom postupku, predviđa postupovno uređenje na temelju kojeg se optužena osoba može protiviti čitanju zapisnikâ sa saslušanja žrtve pred drukčijim sastavom suda i pritom zahtijevati novo saslušanje te žrtve.

55. U situaciji kao što je ona u ovom slučaju, odgovor na to pitanje očito je niječan.

56. Naime, s obzirom na to da predmetna žrtva kaznenog djela nije dijete, iz ispitivanja teksta i strukture Direktive 2012/29 jasno proizlazi da nijedna od općih ili posebnih zaštitnih mjera koje se u njoj propisuju ne obvezuje države članice da žrtvu oslobode novog saslušanja u slučaju promjene u sastavu suda pred kojim je saslušana. Iz načelâ usmenosti i nepromjenjivosti suda, koja se tumače kao

18 Desportes, F., i Lazergues-Cousquer, L., *Traité de procédure pénale*, 3. izdanje, Economica, Pariz, 2013., točke 609. do 611.

19 Tribunale di Bari (Sud u Bariju) u svojoj odluci kojom se upućuje zahtjev za prethodnu odluku tako izričito ističe da se u članku 525. stavku 1. Zakonika o kaznenom postupku propisuje načelo neposrednosti u vremenskom smislu („[p]resuda se donosi odmah nakon okončanja rasprave”).

20 Vidjeti mišljenje nezavisnog odvjetnika P. Légera u predmetu Baustahlgewebe/Komisija (C-185/95 P, EU:C:1998:37, t. 83.).

načelo izravnog i neposrednog poznavanja predmeta, proizlazi da sud koji odlučuje o krivnji optužene osobe u okviru kaznenog postupka treba biti isti sud pred kojim se u načelu održalo saslušanje svjedoka. Time se jamči poštovanje prava na pošteno suđenje u smislu članka 47. drugog stavka Povelje kao i poštovanje prava na obranu u smislu njezina članka 48. stavka 2.

57. Iako Sud još nije imao priliku odlučiti o dosegu načelâ usmenosti i nepromjenjivosti suda, Europski sud za ljudska prava u tom je pogledu razvio bogatu sudsku praksu u skladu s kojom smatra da promjena u sastavu suda nakon saslušanja ključnog svjedoka u načelu dovodi do novog saslušanja potonjeg svjedoka.

58. Sada ću svaki od tih argumenata izložiti u okviru prvog dijela svojeg rasuđivanja. Drugi dio tog rasuđivanja bit će posvećen ispitivanju pravila kojima se utvrđuje naknada štete žrtvi kaznenog djela te će biti sažetiji jer to nije srž ovog predmeta.

A. Pravila koja se odnose na zaštitu žrtve tijekom saslušanja u kaznenom postupku

1. Odredbe predviđene u poglavlju 4. Direktive 2012/29

59. Poglavlje 4. Direktive 2012/29 naslovljeno je „Zaštita žrtava i priznavanje žrtava s posebnim potrebama zaštite”.

60. U okviru tog poglavlja, članak 18. Direktive 2012/29, čije se tumačenje ovdje traži, čini uvodni članak kojim se utvrđuje opće načelo prema kojem žrtva kaznenog djela tijekom ispitivanja ili svjedočenja treba dobiti zaštitu, ali pod uvjetom da se poštuju prava obrane navodnog počinitelja kaznenog djela.

61. U skladu s tom odredbom, države članice dužne su donijeti mjere koje tijekom saslušanja ili svjedočenja žrtve omogućuju zaštitu žrtve od povrede njezina dostojanstva, od sekundarne i ponovljene viktimizacije ili pak od radnji zastrašivanja i odmazde, do kojih bi moglo doći zbog ponašanja počinitelja kaznenog djela ili sudjelovanja žrtve u kaznenom postupku.

62. To pravo uključuje donošenje raspona mjera za koji zakonodavac Unije želi da bude „što širi” [21]. Međutim, izuzev zaštitnih mjera namijenjenih djeci žrtvama, nijedna od općih ili posebnih mjera koje su uvedene Direktivom 2012/29 ne obvezuje države članice da u slučaju promjene u sastavu suda žrtvu oslobode novog saslušanja kao svjedoka tijekom kaznenog postupka.

a) Priroda zaštitnih mjera kojima se žrtva može koristiti tijekom saslušanja

63. Zaštitne mjere kojima se može koristiti žrtva kaznenog djela navedene su u člancima 19. do 24. Direktive 2012/29.

21 Vidjeti uvodnu izjavu 53. Direktive 2012/29.

64. Zaštitne mjere navedene u člancima 19. do 22. te direktive opće su prirode [22]. Kao što je Sud to istaknuo u presudi od 15. rujna 2011., Gueye i Salmerón Sánchez [23], te su mjere preventivne i praktične te im je cilj osigurati da žrtva može na odgovarajući način sudjelovati u kaznenom postupku, a da to sudjelovanje ne bude ugroženo rizicima koji utječu na njezinu sigurnost i privatnost [24]. One stoga obuhvaćaju mjere koje se primjenjuju na cjelokupni kazneni postupak i koje omogućuju, s jedne strane, izbjegavanje kontakta između žrtve i počinitelja u prostorijama u kojima se vodi kazneni postupak (članak 19.) i, s druge strane, osiguravanje zaštite privatnosti žrtve (članak 21.).

65. Navedene mjere također obuhvaćaju mjere koje se konkretno primjenjuju na fazu istrage u kaznenom postupku. Tako se, u skladu s člankom 20. točkom (b) Direktive 2012/29, saslušanja smiju provoditi samo ako su krajnje neophodna za potrebe istrage te njihov broj treba zadržati na najmanjoj mjeri. Iako se sud koji je uputio zahtjev u svojem zahtjevu za prethodnu odluku izričito poziva na taj članak kako bi osporio zakonitost talijanskog zakonodavstva, ta odredba nije relevantna s obzirom na njezino područje primjene. Naime, iako je zakonodavac Unije ovdje preuzeo mjeru uvedenu bivšim člankom 3. stavkom 2. Okvirne odluke 2001/220 tako što je ograničio broj saslušanja žrtve, njezinu je primjenu ipak odlučio izričito ograničiti na fazu istrage u kaznenom postupku, isključujući sudski postupak (što prethodno nije bio slučaj), i podvrgnuti je potpunom poštovanju prava obrane optužene osobe.

66. Konačno, na temelju članka 22. Direktive 2012/29, tim se općim zaštitnim mjerama od država članica zahtijeva da provedu pojedinačnu procjena žrtava radi utvrđivanja njihovih posebnih potreba. Samo u pogledu žrtava koje su nakon te procjene identificirane kao posebno ranjive, poput djece, žrtava terorizma ili nasilja u obitelji, zakonodavac Unije predviđa posebne zaštitne mjere koje se odnose na njihovo saslušanje, navedene u članku 23. te direktive i, što se tiče djece, u njezinu članku 24., pri čemu se te mjere dodaju općim zaštitnim mjerama.

67. Konkretno, što se tiče odredbi predviđenih člankom 23. navedene direktive, zakonodavac Unije razlikuje posebne mjere koje se primjenjuju na saslušanje žrtve tijekom istrage u kaznenom postupku i one koje se primjenjuju tijekom sudskog postupka. Iako prvonavedene mjere nisu relevantne s obzirom na okvir glavnog predmeta [25], potonje mjere, suprotno tomu, izuzetno dobro opisuju želju zakonodavca Unije da se ne utječe na odvijanje kaznenog postupka i, konkretno, da se ne umanji važnost faze saslušanja žrtve.

68. Naime, iako zakonodavac Unije omogućuje, među ostalim, saslušanje žrtve na raspravi bez njezine prisutnosti, upotrebom odgovarajućih komunikacijskih sredstava, ili na raspravi iza zatvorenih vrata, valja utvrditi da, osim u slučaju kad je žrtva dijete [26], on ne predviđa ograničavanje broja saslušanja tijekom te faze kaznenog postupka, čak i ako je riječ o žrtvi s posebnom potrebom zaštite zbog njezine ranjivosti, „a u slučaju da žrtva ne bude saslušana to bi moglo nanijeti štetu žrtvi ili drugoj osobi ili bi moglo ugroziti tijek postupka” [27].

22 Svrha tih mjera jasno je navedena u uvodnim izjavama 53. i 54. Direktive 2012/29.

23 C-483/09 i C-1/10, EU:C:2011:583

24 Točka 64. te presude, koja se odnosi na tumačenje članka 8. stavaka 2. do 4. Okvirne odluke 2001/220.

25 U skladu s člankom 23. stavkom 2. Direktive 2012/29, mjere predviđene tijekom istrage u kaznenom postupku sastoje se od toga da se žrtvi osigura pravo na saslušanje u prostorijama određenima za tu svrhu, koje provode stručnjaci koji su za to osposobljeni i koji su, „osim ako je to protivno dobrom pravosuđu”, uvijek iste osobe te su, naposljetku, ako je to potrebno i „pod uvjetom da se ne ugrozi tijek kaznenog postupka”, istog spola kao i žrtva. Te mjere nisu relevantne u okviru glavnog predmeta jer se ne odnose na fazu sudskog postupka.

26 U skladu s člankom 24. stavkom 1. točkom (a) Direktive 2012/29, države članice trebaju osigurati da se, „u kaznenom postupku, svi razgovori s djetetom kao žrtvom mogu […] audiovizualno snimati i [da se] takvi snimljeni razgovori mogu […] upotrijebiti kao dokaz u kaznenom postupku”. Ta je odredba u skladu sa sudskom praksom koju je Sud utvrdio u kontekstu postupka koji se odnosi na pravo na skrbništvo nad djetetom, na temelju koje „saslušanje, iako jest pravo djeteta, ne može biti apsolutna obveza, nego ga u svakom zasebnom slučaju treba ocijeniti s obzirom na zahtjeve povezane sa zaštitom interesa djeteta, u skladu s člankom 24. stavkom 2. [Povelje]” (presuda od 22. prosinca 2010., Aguirre Zarraga (C-491/10 PPU, EU:C:2010:828, t. 64.)).

27 Članak 23. stavak. 1. Direktive 2012/29

69. Ispitivanje teksta članka 18. Direktive 2012/29 kao i strukture poglavlja 4. kojeg je ta odredba dio jasno dokazuje da zakonodavac Unije nije namjeravao ograničiti broj saslušanja žrtve tijekom sudskog postupka, ni u okviru općih zaštitnih mjera ni u okviru posebnih zaštitnih mjera namijenjenih najranjivijim žrtvama, isključujući mjere namijenjene djeci žrtvama.

b) Doseg zaštitnih mjera kojima se žrtva može koristiti tijekom saslušanja

70. Zaštitne mjere koje sam upravo naveo mogu imati ograničeni doseg.

71. Kao prvo, iz uvodnih izjava 11. i 67. Direktive 2012/29 proizlazi da su pravila koja se primjenjuju na zaštitu žrtava ovdje minimalni standardi te se tako državama članicama ostavlja široka diskrecijska ovlast u pogledu konkretnih načina provedbe tih mjera. Takav uvjet omogućuje uzimanje u obzir razlika koje postoje među nacionalnim pravnim sustavima i, konkretno, usmene ili pismene prirode kaznenog postupka te položaja žrtve u kaznenom postupku.

72. Kao drugo, zakonodavac Unije najprije je u uvodnoj izjavi 12. Direktive 2012/29, odnosno odmah nakon što je podsjetio na njezin povijesni kontekst, pojasnio da „[p]rava određena u [toj] [d]irektivi ne dovode u pitanje prava počinitelja". Usto je u uvodnoj izjavi 66. navedene direktive pojasnio da se tom direktivom poštuju temeljna prava i načela prepoznata Poveljom, posebno ono kojim se nastoji promicati pravo na pošteno suđenje.

73. Zakonodavac Unije tako u korist žrtve propisuje prava čije ostvarivanje ne može negativno utjecati na pravo na pošteno suđenje i prava na obranu optužene osobe, koja su propisana člankom 47. drugim stavkom, odnosno člankom 48. stavkom 2. Povelje.

74. Iz teksta članka 18. Direktive 2012/29, ali i iz teksta svih odredbi koje čine njezino poglavlje 4., uostalom vrlo jasno proizlazi da države članice mogu donijeti zaštitne mjere u pogledu saslušanja žrtava samo ako su postupovna prava optuženih osoba u okviru kaznenih postupaka propisno zaštićena.

75. Zakonodavac Unije propisao taj uvjet prilikom navođenja prava na zaštitu tijekom saslušanja koje se nalazi u članku 18. te direktive. Navedeni je uvjet ponovio u sljedećim člancima. Tako se, u članku 19. navedene direktive, mjere kojima se nastoji osigurati da tijekom kaznenog postupka nema kontakta između žrtve i počinitelja kaznenog djela primjenjuju „osim ako kazneni postupak zahtijeva takav kontakt"; u članku 20. Direktive 2012/29 mjere kojima se nastoji ograničiti broj saslušanja žrtava primjenjuju se „[n]e dovodeći u pitanje prava na obranu i u skladu s pravilima o sudskoj diskreciji" te su uostalom predviđene samo za fazu istrage u kaznenom postupku; u članku 21. te direktive mjere čiji je cilj zaštititi privatnost žrtve trebaju uvijek biti „u skladu s pravom na pošteno suđenje"[28] i, naposljetku, u članku 23. navedene direktive, mjere koje se odnose na saslušanje najranjivijih žrtava primjenjuju se „[n]e dovodeći u pitanje prava na obranu te u skladu s pravilima o sudskoj diskreciji"[29].

76. Iako Direktiva 2012/29 nalaže državama članicama da žrtvama osiguraju visoku razinu zaštite tijekom saslušanja te im čak nudi mogućnost da prošire prava utvrđena u toj direktivi kako bi pružile višu razinu zaštite, potonje su države ipak dužne ne utjecati negativno na postupovna prava optuženih osoba.

28 Vidjeti uvodnu izjavu 54. Direktive 2012/29.

29 U skladu s uvodnom izjavom 58. Direktive 2012/29, „[o]pseg takvih mjera treb[a] […] određivati ne dovodeći u pitanje prava na obranu". To je načelo već navedeno u članku 2. stavku 2. Okvirne odluke 2001/220.

77. Sud je uostalom u presudama od 16. lipnja 2005., Pupino [30] i od 9. listopada 2008., Katz [31], podsjetio, što se tiče tumačenja članka 2. („[p]oštivanje" osobnog dostojanstva žrtve i „priznanje" njezinih prava i legitimnih interesa), članka 3. („[s]aslušanje i iznošenje dokaza") i članka 8. („[p]ravo na zaštitu") Okvirne odluke 2001/220, da je treba tumačiti na način da treba poštovati temeljna prava i, konkretno, pravo na pošteno suđenje, kako je navedeno u članku 6. EKLJP-a [32]. Tako je, prema mišljenju Suda, na nacionalnim sudovima „da osobito osiguraju da izvođenje dokaza u okviru kaznenog postupka, promatrano u cjelini, negativno ne utječe na pravičnost postupka u smislu članka 6. EKLJP-a, kako ga tumači Europski sud za ljudska prava" [33].

78. Ta je sudska praksa očito primjenjiva u okviru provedbe Direktive 2012/29.

79. Kao treće, doseg tog uvjeta koji se odnosi na poštovanje prava obrane tim je važniji jer žrtva ima ključnu ulogu u okviru kaznenog postupka, na primjer kao svjedok.

80. Naime, zakonodavac Unije u uvodnoj izjavi 20. Direktive 2012/29 izričito priznaje da se opseg prava navedenih u toj direktivi razlikuje s obzirom na položaj žrtava u kaznenopravnom sustavu u svakoj od država članica i da ovisi, među ostalim, o tome je li žrtva prema zakonu dužna aktivno sudjelovati u kaznenom postupku, na primjer u svojstvu svjedoka, ili se to od nje zahtijeva.

81. Na temelju ispitivanja teksta i strukture Direktive 2012/29 možemo donijeti sljedeće zaključke.

82. Osim u slučaju kad je žrtva dijete, nijedna odredba Direktive 2012/29 ne obvezuje države članice da žrtvu, čak i najranjiviju, oslobode novog saslušanja tijekom kaznenog postupka ako je sastav suda izmijenjen.

83. U tim okolnostima nacionalno zakonodavstvo kojim se, u pravnom sustavu kao što je onaj o kojem je riječ u glavnom postupku, u slučaju promjene u sastavu suda predviđa postupovno uređenje na temelju kojeg se optužena osoba može protiviti čitanju zapisnikâ sa saslušanja žrtve i pritom zahtijevati da se saslušanje ponovi, nije protivno odredbama Direktive 2012/29 te je obuhvaćeno marginom prosudbe kojom raspolaže država članica.

84. To je zakonodavstvo očito primjereno za osiguravanje poštovanja prava obrane i pravičnosti postupka, koji u pravnom sustavu akuzatornog tipa podrazumijevaju da je sud koji odlučuje o nedužnosti ili krivnji optužene osobe isti sud pred kojim se u načelu održalo saslušanje svjedoka. To proizlazi iz načelâ usmenosti i nepromjenjivosti suda čiji sam doseg već prethodno naveo. Stoga, u pravnom sustavu kao što je onaj o kojem je ovdje riječ, kad se prije donošenja presude promijeni sudac pojedinac ili se izmijeni sastav suda, poštovanje prethodno navedenih prava i načela u načelu podrazumijeva novo saslušanje svjedoka.

85. Međutim, taj se zaključak mora detaljnije razmotriti.

86. S jedne strane, kao što smo vidjeli, to zakonodavstvo ne smije osloboditi države članice od toga da, u skladu s člankom 22. Direktive 2012/29, provedu pojedinačnu procjenu kako bi se utvrdile posebne potrebe žrtve i, po potrebi, opseg u kojem bi ta žrtva mogla imati koristi od posebnih zaštitnih mjera predviđenih člancima 23. i 24. te direktive [34].

30 C-105/03, EU:C:2005:386

31 C-404/07, EU:C:2008:553

32 Vidjeti presudu od 9. listopada 2008., Katz (C-404/07, EU:C:2008:553, t. 48. i navedena sudska praksa).

33 Presuda od 9. listopada 2008., Katz (C-404/07, EU:C:2008:553, t. 49. i navedena sudska praksa). Sud je ovdje primijenio ustaljenu sudsku praksu Europskog suda za ljudska prava, u skladu s kojom se „[z]adaća koja je Sudu povjerena [EKLJP-om] ne sastoji od odlučivanja o pitanju jesu li iskazi svjedoka bili pravilno priznati kao dokazi [što proizlazi iz ocjene nacionalnih sudova], nego od ispitivanja je li postupak promatran u cjelini, uključujući način podnošenja dokaza, bio pravičan" (vidjeti ESLJP, 10. veljače 2005., Graviano protiv Italije, CE:ECHR:2005:0210JUD001007502, t. 36. i navedenu sudsku praksu).

34 Vidjeti točku 66. ovog mišljenja.

87. U tom pogledu iz presude od 21. prosinca 2011., X [35], proizlazi da je, u okviru talijanskog pravnog sustava i podložno zakonodavnim izmjenama do kojih je otada moglo doći, žrtva kaznenog djela zaštićena u skladu s više odredbi Zakonika o kaznenom postupku, kojima se predviđa, među ostalim, kad je to potrebno ili primjereno zbog zahtjevâ zaštite osoba, isključivanje javnosti i mogućnost upotrebe različitih mehanizama predviđenih člankom 398. stavkom 5.*bis* tog zakonika [36].

88. S druge strane, valja podsjetiti da se Direktivom 2012/29 propisuju minimalna pravila. To znači, kao što to zakonodavac Unije izričito ističe u uvodnoj izjavi 11. te direktive, da „[d]ržave članice mogu proširiti prava određena u [navedenoj] [d]irektivi kako bi [žrtvi] pružile višu razinu zaštite".

89. Stoga nijednoj odredbi Direktive 2012/29 nije protivno to da država članica donese mjere kojima se pruža veća zaštita u pogledu saslušanja žrtava tijekom kaznenog postupka, ali pod uvjetom da te mjere negativno ne utječu na pravičnost postupka u smislu članka 47. drugog stavka Povelje ni prava na obranu optužene osobe u smislu njezina članka 48. stavka 2.

90. Iako Sud još nije imao priliku odlučivati o načelima kojima se uređuje poštovanje navedenih odredbi i, konkretno, o pravilima koja se odnose na saslušanje svjedokâ u okviru kaznenog postupka, suprotno tomu, pred Europskim sudom za ljudska prava pokrenuti su brojni sporovi čija načela valja sažeti.

91. Naime, kao što to proizlazi iz Objašnjenja koja se odnose na Povelju [37], pravo na pošteno suđenje zajamčeno člankom 47. drugim stavkom Povelje i prava na obranu propisana njezinim člankom 48. stavkom 2. odgovaraju članku 6. stavcima 1. i 3. EKLJP-a. Međutim, u skladu s člankom 52. stavkom 3. Povelje, značenje i doseg primjene tih prava jednaki su onima koja se dodjeljuju EKLJP-om.

2. Sudska praksa Europskog suda za ljudska prava koja se odnosi na saslušanje žrtve u okviru kaznenog postupka

92. Člankom 6. stavkom 1. EKLJP-a propisuje se pravo na pošteno suđenje. To pravo podrazumijeva, osobito na temelju članka 6. stavka 3. točke (d), pravo svakog optuženika na to „da ispituje ili dade ispitati svjedoke optužbe".

93. Na temelju tih odredbi Europski sud za ljudska prava ispituje je li kazneni postupak, promatran u cjelini, i, konkretno, način podnošenja dokaza, bio pravičan [38]. U okviru svojeg ispitivanja taj sud uzima u obzir prirodu pitanja o kojima treba odlučiti kao i nacionalni pravni sustav te, među ostalim, posebnosti postupka, prirodu i opseg ovlasti nacionalnih sudova. Tako presuđuje da u kaznenim stvarima općenito treba postojati prvostupanjski sud koji u potpunosti ispunjava zahtjeve iz članka 6. EKLJP-a i pred kojim optužena osoba može legitimno zahtijevati saslušanje inkriminirajućih iskaza svjedokâ [39].

94. Prema mišljenju Europskog suda za ljudska prava, poštovanje članka 6. stavaka 1. i 3. EKLJP-a podrazumijeva da sve inkriminirajuće dokaze treba iznijeti pred optuženikom na javnoj raspravi radi kontradiktorne rasprave prije nego ga se može proglasiti krivim [40]. Pošteno suđenje stoga u načelu podrazumijeva da oni koji su odgovorni za odlučivanje o krivnji ili nedužnosti optuženika trebaju

35 C-507/10, EU:C:2011:873

36 Vidjeti točku 40. te presude.

37 SL 2007., C 303, str. 17. (SL, posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 1., svezak 7., str. 120.)

38 Vidjeti ESLJP, 10. veljače 2005., Graviano protiv Italije (CE:ECHR:2005:0210JUD001007502, t. 36.).

39 ESLJP, 23. studenoga 2006., Jussila protiv Finske (CE:ECHR:2006:1123JUD007305301, t. 40. i navedena sudska praksa)

40 Vidjeti ESLJP, 5. prosinca 2002., Craxi protiv Italije (CE:ECHR:2002:1205JUD003489697, t. 85. i navedena sudska praksa), kao i 14. lipnja 2005., Mayali protiv Francuske (CE:ECHR:2005:0614JUD006911601, t. 31.).

saslušati svjedoke osobno [41]. To treba optuženiku omogućiti da se suoči sa svjedokom optužbe i ospori njegovo svjedočenje u prisutnosti suca koji u konačnici treba donijeti odluku. Ovdje je riječ o primjeni načela neposrednosti. Prema mišljenju tog suda, to je načelo važno jamstvo kaznenog postupka jer sudu koji treba donijeti odluku omogućuje da ocijeni vjerodostojnost i pouzdanost inkriminirajućih iskaza, a stoga i osnovanost optužbi, što može imati odlučujuće posljedice za optuženika [42]. Taj sud ističe da je tu riječ o složenoj zadaći u okviru koje sudac treba izravno ocijeniti dokaze [43] i koja se ne može ispuniti jednostavnim čitanjem zapisnikâ o iskazima [44].

95. U tim okolnostima Europski sud za ljudska prava presuđuje da načelo neposrednosti podrazumijeva da odluku trebaju donijeti suci koji su odlučivali tijekom cijelog trajanja postupka i koji su prisustvovali podnošenju svih dokaza. Stoga, prema mišljenju tog suda, „promjena u sastavu suda nakon saslušanja *ključnog* svjedoka obično dovodi do novog saslušanja potonjeg svjedoka” [45].

96. Navedeni sud ipak priznaje iznimke od načela neposrednosti, pod uvjetom da je na temelju mjera koje su donijeli suci koji odlučuju o meritumu moguće osigurati općenitu pravičnost kaznenog postupka i poštovanje prava zajamčenih člankom 6. EKLJP-a [46].

97. Kao prvo, Europski sud za ljudska prava smatra da se, s obzirom na administrativne ili postupovne razloge koji katkad onemogućuju kontinuirano sudjelovanje suca u određenom predmetu, načelu neposrednosti ne protivi promjena u sastavu suda tijekom kaznenog postupka, pod uvjetom da optuženik ima „odgovarajuću i dostatnu” mogućnost osporavanja inkriminirajućih iskaza i ispitivanja svjedoka koji su te iskaze dali, u trenutku njihova podnošenja ili u kasnijoj fazi [47].

98. Kako bi proveo to ispitivanje, taj sud ispituje postoje li na temelju saslušanja svjedoka dvojbe u pogledu njegove vjerodostojnosti, u kojem slučaju upotreba zapisnikâ o iskazima nije dovoljna kako bi se zajamčilo poštovanja članka 6. EKLJP-a, ili može li to saslušanje biti odlučujući dokaz u svrhu donošenja presude protiv zainteresirane osobe, u kojem slučaju presuđuje da je potrebno ponoviti to saslušanje.

99. Stoga, ako se pokaže da se osuđujuća presuda temelji, isključivo ili u odlučujućoj mjeri, na iskazu svjedoka kojeg optuženik nije imao priliku ispitati ili dati ispitati ni u fazi izvođenja dokaza ni tijekom rasprava, navedeni sud presudit će da ta iznimka od načela neposrednosti nije u skladu s jamstvima iz članka 6. EKLJP-a.

100. Tako je Europski sud za ljudska prava u predmetu u kojem je donesena presuda od 2. prosinca 2014., Cutean protiv Rumunjske [48], zaključio da postoji povreda članka 6. stavaka 1. i 3. EKLJP-a u dijelu u kojem upotreba zapisnikâ o iskazima svjedokâ ne nadoknađuje nepostojanje neposrednosti postupka. Naime, unatoč objektivnim postupovnim razlozima kojima je opravdano pokretanje

41 Vidjeti ESLJP, 29. lipnja 2017., Lorefice protiv Italije (CE:ECHR:2017:0629JUD006344613, t. 43. i navedena sudska praksa); 10. listopada 2017., Daştan protiv Turske (CE:ECHR:2017:1010JUD003727208, t. 33. i navedena sudska praksa), kao i 9. siječnja 2018., Ghincea protiv Rumunjske (CE:ECHR:2018:0109JUD003667606, t. 40. i navedena sudska praksa).

42 Vidjeti ESLJP, 10. veljače 2005., Graviano protiv Italije (CE:ECHR:2005:0210JUD001007502, t. 38. i navedena sudska praksa), kao i 5. ožujka 2013., Manolachi protiv Rumunjske (CE:ECHR:2013:0305JUD003660504, t. 48. i 49.).

43 Vidjeti ESLJP, 29. lipnja 2017., Lorefice protiv Italije (CE:ECHR:2017:0629JUD006344613, t. 36. i navedena sudska praksa).

44 Vidjeti ESLJP, 29. lipnja 2017., Lorefice protiv Italije (CE:ECHR:2017:0629JUD006344613, t. 43. i navedena sudska praksa), kao i 9. siječnja 2018., Ghincea protiv Rumunjske (CE:ECHR:2018:0109JUD003667606, t. 40. i navedena sudska praksa).

45 ESLJP, 10. veljače 2005., Graviano protiv Italije (CE:ECHR:2005:0210JUD001007502, t. 38.), moje isticanje

46 ESLJP, 19. prosinca 2013., Rosin protiv Estonije (CE:ECHR:2013:1219JUD002654008, t. 59. i 62. kao i navedena sudska praksa)

47 ESLJP, 10. veljače 2005., Graviano protiv Italije (CE:ECHR:2005:0210JUD001007502, t. 37.)

48 CE:ECHR:2014:1202JUD005315012. U tom je predmetu Europskom sudu za ljudska prava postavljeno pitanje o pravičnosti kaznenog postupka pokrenutog protiv tužitelja, pri čemu je prvotno sudsko vijeće zaduženo za ispitivanje njegova predmeta u prvom stupnju bilo izmijenjeno te nijedan od članova sudskog vijeća koji su ga naknadno osudili nije izravno saslušao ni tužitelja ni svjedoke, što nije bilo ispravljeno u žalbenom postupku.

postupka pred novim sastavom suda, taj je sud utvrdio da novoimenovani sastav suda ne čini nijedan član prvotnog sudskog vijeća pred kojim su tužitelj i svjedoci bili saslušani, da je tužitelj izričito doveo u pitanje vjerodostojnost svjedokâ i da su iskazi svjedokâ odlučujući dokazi u svrhu donošenja osuđujuće presude protiv tužitelja [49].

101. Europski sud za ljudska prava donio je zaključak u istom smislu u okviru predmeta u kojem je donesena presuda od 7. ožujka 2017., Cerovšek i Božičnik protiv Slovenije [50]. Također mu je postavljeno pitanje o pravičnosti kaznenog postupka pokrenutog protiv tužiteljâ, pri čemu je sutkinja, koji je odlučivala u svojstvu suca pojedinca, otišla u mirovinu nakon što je presudila i tužitelje proglasila krivima za krađu, ali prije nego što je obrazložila svoju osuđujuću presudu, te su pisanu presudu stoga tri godine kasnije na temelju pisanog sadržaja spisa donijela dva suca koja nisu sudjelovala u postupku. Osuđujuća presuda protiv tužiteljâ potvrđena je u žalbenom postupku, a da pritom nijedan svjedok nije ponovno saslušan.

102. U tom je predmetu Europski sud za ljudska prava također zaključio da postoji povreda članka 6. stavaka 1. i 3. EKLJP-a u dijelu u kojem su, u skladu s načelom neposrednosti u kaznenom postupku, sutkinjino promatranje ponašanja svjedokâ i tužiteljâ i njezina ocjena u pogledu njihove vjerodostojnosti trebali imati važnu ulogu, ako ne i odlučujuću, u utvrđivanju činjenica na kojima je temeljila svoju osuđujuću presudu. Što se tiče razloga kojim je opravdana promjena u sastavu suda, taj je sud napomenuo da se odlazak u mirovinu sutkinje koja vodi predmet ne može smatrati iznimnom okolnošću koja opravdava povredu redovnog unutarnjeg postupka jer je sutkinja zasigurno unaprijed znala datum svojeg odlaska. Navedeni sud stoga je smatrao da su posljedično nadležna nacionalna tijela mogla donijeti mjere kako bi sutkinja sama dovršila obradu tog predmeta ili kako bi drugi sudac ranije intervenirao u postupak. U svakom slučaju, Europski sud za ljudska prava presudio je da je jedini način da se nadoknadi nemogućnost sutkinje da iznese razloge kojima se opravdava osuđujuća presuda protiv tužiteljâ bio da se naloži novi postupak, pri čemu žalbeni sud, na primjer, predmet vraća na ponovno suđenje prvostupanjskom sudu kako bi se organiziralo novo saslušanje.

103. Suprotno tomu, Europski sud za ljudska prava zaključio je u okviru predmeta u kojem je donesena presuda od 10. veljače 2005., Graviano protiv Italije [51], da se odbijanjem zahtjevâ optuženika da se provede novo saslušanje svjedokâ negativno ne utječe na njegova prava obrane do te mjere da bi postojala povreda članka 6. stavka 1. i članka 6. stavka 3. točke (d) EKLJP-a. U tom je predmetu taj sud bio pozvan ocijeniti je li kazneni postupak pokrenut protiv tužitelja zbog ubojstva i članstva u mafiji bio pravičan u smislu tih odredbi zbog zamjene jednog od osam sudaca koji su činili vijeće suda za teža kaznena djela i odbijanja njegovih zahtjeva za ponovno pozivanje svjedokâ, među kojima su se osobito nalazili mafijaši pokajnici.

104. U okviru svojeg ispitivanja navedeni je sud istaknuo, kao prvo, da se osuđujuća presuda protiv tužitelja temeljila na tvrdnjama više svjedoka, kao drugo, da tužitelj zbog promjene jednog od osam sudaca u sastavu suda nije bio lišen svojeg prava na ispitivanje dotičnih svjedoka s obzirom na to da su oni bili saslušani na javnim raspravama u prisutnosti tužitelja i njegova odvjetnika, koji su imali priliku postaviti im pitanja koja su smatrali korisnima za obranu, kao treće, da tužitelj nije naveo u kojem bi pogledu ponavljanje saslušanja moglo otkriti nove i relevantne elemente i, konačno, kao četvrto, da je ostalih sedam sudaca moglo prisustvovati podnošenju svih dokaza. U tim je okolnostima Europski sud za ljudska prava smatrao da je činjenicom da je zamjenski sudac mogao pročitati zapisnike s rasprava na kojima su dotični svjedoci bili ispitani nadoknađen njegov izostanak s tih rasprava [52].

49 Točke 60. do 73. te presude

50 CE:ECHR:2017:0307JUD006893912 (t. 37. do 48.)

51 CE:ECHR:2005:0210JUD001007502

52 Vidjeti ESLJP, 10. veljače 2005., Graviano protiv Italije (CE:ECHR:2005:0210JUD001007502, t. 39.).

105. Kao drugo, Europski sud za ljudska prava priznaje iznimke od načela neposrednosti kad se žrtva zbog svoje ranjivosti nije pojavila na suđenju, pri čemu se sastav suda oslanja na zapisnike o njezinim prethodnim iskazima kao dokaze.

106. Taj sud stoga odvaguje suprotstavljene interese obrane, žrtve i svjedokâ te javni interes kako bi osigurao dobro sudovanje [53] i u okviru tog odvagivanja obraća pozornost ne samo na nužno poštovanje prava obrane, nego i na poštovanje prava žrtava i svjedokâ [54].

107. Kako bi su uvjerio da je optuženik imao „odgovarajuću i dostatnu" priliku osporiti inkriminirajuće iskaze i ispitati svjedoke koji su te iskaze dali [55], Europski sud za ljudska prava analizira tri kriterija [56].

108. Kao prvo, ispituje postoji li ozbiljan i dostatan razlog kojim se opravdava neprovođenje saslušanja svjedoka, kao što su smrt svjedoka [57], njegovo zdravstveno stanje, posebna ranjivost ili pak strahovi [58].

109. Kao drugo, ispituje je li saslušanje svjedoka jedini ili odlučujući dokaz na kojem se temelji osuđujuća presuda protiv optužene osobe. Ako se razlozi kojima se opravdava nepojavljivanje svjedoka smatraju ozbiljnima, ipak se mogu pokazati nedovoljnima s obzirom na težinu i odlučujuću prirodu koje saslušanje svjedoka može imati za utvrđivanje krivnje optuženika kao i njegova interesa [59].

110. Tako je Europski sud za ljudska prava u predmetu u kojem je donesena presuda od 18. srpnja 2013., Vronchenko protiv Estonije [60], smatrao da su, iako je sastav suda djelovao u najboljem interesu djeteta time što je odbio provesti njegovo saslušanje na javnoj raspravi i iako je emitiranje videosnimke njegova saslušanja na raspravi omogućilo sucima i obrani da promotre ponašanje i ocijene vjerodostojnost žrtve, mjere nedostatne da bi se osiguralo poštovanje prava obrane s obzirom na važnost tog svjedočenja [61].

111. Konačno, kao treće, taj sud ispituje postoje li dostatni kompenzacijski elementi i, konkretno, čvrsta postupovna jamstva, kojima se omogućuje da se uspostavi protuteža poteškoćama koje nastaju za obranu zbog priznavanja iskazâ odsutnog svjedoka kao dokaza.

112. Europski sud za ljudska prava u tom kontekstu ispituje, konkretno, jesu li podneseni drugi dokazi kako bi se potkrijepio iskaz svjedoka, kao što su vještačenja u pogledu vjerodostojnosti žrtve. Također ispituje je li obrana bila u mogućnosti ispitati svjedoka u fazi istrage i može li emitiranje videosnimke saslušanja svjedoka na raspravi sudu, državnom odvjetništvu i obrani omogućiti promatranje ponašanja svjedoka i stvaranje vlastita mišljenja o njegovoj pouzdanosti. Usto, uzima u obzir način na koji su suci koji odlučuju o meritumu proveli ispitivanje iskazâ odsutnog svjedoka i razloge zbog kojih su ga smatrali pouzdanim, uz istodobno ocjenjivanje drugih dostupnih dokaza [62].

53 Vidjeti ESLJP, 15. prosinca 2011., Al-Khawaja i Tahery protiv Ujedinjene Kraljevine (CE:ECHR:2011:1215JUD002676605, t. 146.).

54 Vidjeti ESLJP, 15. prosinca 2011., Al-Khawaja i Tahery protiv Ujedinjene Kraljevine (CE:ECHR:2011:1215JUD002676605, t. 120. i sljedeće točke), kao i 15. prosinca 2015., Schatschaschwili protiv Njemačke (CE:ECHR:2015:1215JUD000915410, t. 101. i navedena sudska praksa).

55 ESLJP, 10. veljače 2005., Graviano protiv Italije (CE:ECHR:2005:0210JUD001007502, t. 37.)

56 Vidjeti ESLJP, 15. prosinca 2015., Schatschaschwili protiv Njemačke (CE:ECHR:2015:1215JUD000915410, t. 107. i navedena sudska praksa).

57 Vidjeti ESLJP, 8. lipnja 2006., Bonev protiv Bugarske (CE:ECHR:2006:0608JUD006001800, t. 44.).

58 Vidjeti ESLJP, 15. prosinca 2011., Al-Khawaja i Tahery protiv Ujedinjene Kraljevine (CE:ECHR:2011:1215JUD002676605, t. 121. i 122.).

59 Vidjeti u tom pogledu ESLJP, 5. srpnja 2011., Dan protiv Moldove (CE:ECHR:2011:0705JUD000899907, t. 31.); 15. prosinca 2011., Al-Khawaja i Tahery protiv Ujedinjene Kraljevine (CE:ECHR:2011:1215JUD002676605, t. 126. i sljedeće točke), kao i 29. lipnja 2017., Lorefice protiv Italije (CE:ECHR:2017:0629JUD006344613, t. 41.).

60 CE:ECHR:2013:0718JUD005963209. Presuda koja se odnosi na nepojavljivanje maloljetne žrtve seksualnog kaznenog djela na suđenju kako bi se zaštitila dobrobit djeteta. Vidjeti također ESLJP, 19. prosinca 2013., Rosin protiv Estonije (CE:ECHR:2013:1219JUD002654008, t. 57. i 60.).

61 Točka 65. te presude. U presudi od 15. prosinca 2011., Al-Khawaja i Tahery protiv Ujedinjene Kraljevine (CE:ECHR:2011:1215JUD002676605, t. 125.), Europski sud za ljudska prava već je istaknuo da, „s obzirom na opseg u kojem nepojavljivanje svjedoka ugrožava prava obrane, […] [p]rije nego što svjedoka može osloboditi od pojavljivanja zbog toga što se boji pojaviti na suđenju, sud treba smatrati da je utvrđeno da bi sve druge mogućnosti, poput anonimnosti ili drugih posebnih mjera, bile neprikladne ili da ih ne bi bilo moguće provesti".

62 Vidjeti ESLJP, 15. prosinca 2015., Schatschaschwili protiv Njemačke (CE:ECHR:2015:1215JUD000915410, t. 125. i sljedeće točke).

113. To ispitivanje sudske prakse Europskog suda za ljudska prava dovodi do sljedećih pojašnjenja.

114. Utvrđujem da taj sud polazi od načela da je saslušanje, pred sastavom suda koji je pozvan donijeti odluku, žrtve koja sudjeluje u kaznenom postupku kao svjedok, pravilo. To je također načelo koje zakonodavac Unije zastupa u okviru Direktive 2012/29 s obzirom na to da nijedna od njezinih odredbi, osim one koja se odnosi na djecu žrtve, ne oslobađa čak ni najranjiviju žrtvu od saslušanja tijekom kaznenog postupka niti ograničava broj saslušanja.

115. Europski sud za ljudska prava ipak priznaje iznimke od tog načela ocjenjujući, u svakom slučaju zasebno, sveukupnu pravičnost postupka. U tom pogledu uzima u obzir ranjivost žrtve, ali i njezin položaj i važnost njezina svjedočenja u okviru kaznenog postupka. To su također okolnosti koje države članice trebaju uzeti u obzir prilikom provedbe Direktive 2012/29. Iako se može činiti da EKLJP pruža veću zaštitu u pogledu žrtve kad priznaje da se žrtvu legitimno moglo osloboditi od pojavljivanja na javnoj raspravi, podsjećam da se Direktivom 2012/29 propisuju samo minimalna pravila. Njoj se stoga ne protivi to da države članice prošire prava koja su u njoj utvrđena kako bi posebno ranjivim žrtvama pružile višu razinu zaštite na način da, na primjer, odobre upotrebu zapisnikâ o njihovim iskazima kao dokaza.

116. S obzirom na sudsku praksu Europskog suda za ljudska prava, donošenju takve mjere stoga bi trebalo prethoditi odvagivanje svih interesa u pitanju. Države članice u tom bi kontekstu osobito trebale ispitati može li saslušanje žrtve biti odlučujuće u svrhu donošenja osuđujuće presude protiv optužene osobe ili izazvati dvojbe u pogledu njezine vjerodostojnosti te čvrstim postupovnim jamstvima osigurati da izvođenje dokaza u okviru kaznenog postupka negativno ne utječe na pravičnost postupka u smislu članka 47. drugog stavka Povelje ni prava na obranu u smislu njezina članka 48. stavka 2.

117. Upravo s obzirom na sva ta razmatranja predlažem Sudu da odluči da članku 18. Direktive 2012/29 nije protivno nacionalno zakonodavstvo kojim se, u pravnom sustavu kao što je onaj o kojem je riječ u glavnom postupku, u slučaju promjene u sastavu prvostupanjskog suda pred kojim je žrtva saslušana kao svjedok predviđa postupovno uređenje na temelju kojeg se optužena osoba može protiviti čitanju zapisnikâ sa saslušanja žrtve i pritom zahtijevati da se saslušanje ponovi, osobito kad je žrtva ključni svjedok čije svjedočenje može odrediti nedužnost ili krivnju optužene osobe.

118. Usto, smatram da su, kad optužena osoba na temelju tog nacionalnog zakonodavstva zahtijeva novo saslušanje žrtve, nadležna nacionalna tijela dužna, u skladu s člankom 22. Direktive 2012/29, provesti pojedinačnu procjenu kako bi se utvrdile posebne potrebe te žrtve i, po potrebi, opseg u kojem bi ta žrtva mogla imati koristi od posebnih zaštitnih mjera predviđenih člancima 23. i 24. te direktive. U tim okolnostima smatram da je na nacionalnim sudovima da osiguraju da navedene mjere negativno ne utječu na pravičnost postupka u smislu članka 47. drugog stavka Povelje ni prava na obranu u smislu njezina članka 48. stavka 2.

119. Konačno, također pozivam Sud da pojasni da Direktivi 2012/29 nije protivno to da država članica donese mjere kojima se pruža veća zaštita u pogledu saslušanja žrtava tijekom kaznenog postupka, ali pod uvjetom da te mjere negativno ne utječu na navedena temeljna prava.

B. Doseg prava na odluku o naknadi štete žrtvi u razumnom roku

120. U skladu s člankom 16. Direktive 2012/29, države članice trebaju osigurati da žrtve kaznenog djela u okviru kaznenog postupka ili u okviru drugog pravnog postupka imaju pravo na odluku o naknadi štete, u razumnom roku.

121. S obzirom na tekst te odredbe, Tribunale di Bari (Sud u Bariju) u svojoj odluci kojom se upućuje zahtjev za prethodnu odluku tvrdi da optužena osoba može predmetno nacionalno zakonodavstvo koristiti s ciljem odugovlačenja i tako poništiti pravodobnu naknadu štete koja se zahtijeva u članku 16. Direktive 2012/29. Sud koji je uputio zahtjev čak upućuje na ideju manevra koji bi mogao postati sustavan i dovesti, s obzirom na produljenje rokova, do zastare postupka.

122. Taj me argument nije uvjerio.

123. Na temelju članka 47. drugog stavka Povelje, svatko stvarno ima pravo da se njegov slučaj ispita u razumnom roku. Kao što sam naveo, u skladu s člankom 52. stavkom 3. Povelje, značenje i doseg tog prava jednaki su onima koja se dodjeljuju člankom 6. stavkom 1. EKLJP-a.

124. Iz sudske prakse Europskog suda za ljudska prava proizlazi da poštovanje članka 6. stavka 1. EKLJP-a u načelu podrazumijeva da se sve faze sudskog postupka, građanskog ili kaznenog, trebaju dovršiti u razumnom roku, što uključuje faze nakon odluka o meritumu [63], kao što je postupak koji se odnosi na sudske troškove ili učinkovitu naplatu potraživanja.

125. Iako nacionalni sudovi mogu uzeti u obzir zahtjeve učinkovitosti i ekonomičnosti na način da presude, na primjer, da sustavna organizacija rasprava može činiti prepreku posebnoj dužnoj pažnji i onemogućiti poštovanje razumnog roka [64], taj sud ipak podsjeća da je brzina postupka samo jedan sastavni dio općenitijeg načela dobrog sudovanja [65] i da je „cilj članka 6. [stavka 1. EKLJP-a] prije svega očuvati interese obrane i interese dobrog sudovanja” [66].

126. U okviru glavnog predmeta, zahtjev odlučivanja o naknadi štete žrtvi u razumnom roku stoga ne može utjecati na doseg načelâ usmenosti i sučeva izravnog i neposrednog poznavanja predmeta, koja su potonjem sucu neophodna kako bi stvorio vlastito uvjerenje.

127. Pristup koji je primijenio zakonodavac Unije u potpunosti je u skladu s načelima koja je utvrdio Europski sud za ljudska prava. Kao što smo vidjeli, iz uvodnih izjava 12. i 66. Direktive 2012/29 proizlazi da prava koja su u njoj određena, među kojima se nalazi i pravo na odluku o naknadi štete u razumnom roku, ne dovode u pitanje poštovanje postupovnih prava počinitelja kaznenog djela i, konkretno, njegovih prava obrane i prava na pošteno suđenje [67].

128. Stoga pravo koje se žrtvi priznaje u članku 16. Direktive 2012/29 ne može utjecati na stvarno ostvarivanje postupovnih prava priznatih optuženoj osobi, osobito u situaciji kao što je ona u ovom predmetu u kojoj je sastav suda pred kojim je žrtva saslušana izmijenjen zbog premještaja jednog od njegovih sudaca, odnosno, drugim riječima, zbog nastanka okolnosti tijekom sudskog postupka koja mu se ne može pripisati. U takvoj se situaciji od optužene osobe ne može zahtijevati da se odrekne stvarnog ostvarivanja svojih postupovnih prava zato što treba ubrzati sudski postupak kako bi se u razumnom roku odlučilo o naknadi štete žrtvi.

129. U ovom predmetu sud koji je uputio zahtjev upućuje na ideju da odbijanje optužene osobe da se upotrijebe zapisnici sa saslušanja može činiti namjerno ometanje urednog odvijanja kaznenog postupka. Taj rizik očito nije isključen. Međutim, valja istaknuti da su od prve rasprave, na kojoj je žrtva prvi put saslušana 14. travnja 2015., do druge rasprave 21. veljače 2017., na kojoj je obrana zahtijevala da se saslušanje ponovi nakon izmjene sastava suda koji je uputio zahtjev, protekle gotovo dvije godine. Stoga nije isključeno ni da su, zbog vremena koje je proteklo između dvije rasprave, mogla izblijedjeti

63 ESLJP, 23. rujna 1997., Robins protiv Ujedinjene Kraljevine (CE:ECHR:1997:0923JUD002241093, t. 28.) i 21. travnja 1998., Estima Jorge protiv Portugala (CE:ECHR:1998:0421JUD002455094, t. 45.)

64 ESLJP, 23. studenoga 2006., Jussila protiv Finske (CE:ECHR:2006:1123JUD007305301, t. 42.)

65 ESLJP, 12. listopada 1992., Boddaert protiv Belgije (CE:ECHR:1992:1012JUD001291987, t. 39.)

66 ESLJP, 21. studenoga 1995., Acquaviva protiv Francuske (CE:ECHR:1995:1121JUD001924891, t. 66.)

67 Vidjeti točku 72. ovog mišljenja.

sjećanja sudaca pred kojima se održalo prvo saslušanje. S obzirom na te okolnosti i također uzimajući u obzir činjenicu da je jedan od troje sudaca u sastavu suda koji je uputio zahtjev zamijenjen, smatram da je sud koji je uputio zahtjev prije svega dužan zajamčiti načelo neposrednosti u vremenskom i prostornom smislu i osigurati poštovanje temeljnih prava optužene osobe na način da joj omogući osporavanje iskaza na kojima se može temeljiti osuđujuća presuda protiv njega, u skladu s načelom kontradiktornosti i u prisutnosti svih članova sastava suda koji je pozvan donijeti odluku.

130. Stoga, s obzirom na te elemente, predlažem Sudu da odluči da članku 16. Direktive 2012/29 nije protivno nacionalno zakonodavstvo kojim se, u pravnom sustavu kao što je onaj o kojem je riječ u glavnom postupku, u slučaju promjene u sastavu prvostupanjskog suda pred kojim je žrtva saslušana kao svjedok predviđa postupovno uređenje na temelju kojeg se optužena osoba može protiviti čitanju zapisnikâ sa saslušanja žrtve i pritom zahtijevati da se saslušanje ponovi, osobito kad je žrtva ključni svjedok čije svjedočenje može odrediti nedužnost ili krivnju optužene osobe.

VI. Zaključak

131. S obzirom na sva prethodna razmatranja, predlažem Sudu da na prethodno pitanje koje je uputio Tribunale di Bari (Sud u Bariju, Italija) odgovori na sljedeći način:

1. Članke 16. i 18. Direktive 2012/29/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 25. listopada 2012. o uspostavi minimalnih standarda za prava, potporu i zaštitu žrtava kaznenih djela te o zamjeni Okvirne odluke Vijeća 2001/220/PUP treba tumačiti na način da im nije protivno nacionalno zakonodavstvo kojim se, u pravnom sustavu kao što je onaj o kojem je riječ u glavnom postupku, u slučaju promjene u sastavu prvostupanjskog suda pred kojim je žrtva saslušana kao svjedok predviđa postupovno uređenje na temelju kojeg se optužena osoba može protiviti čitanju zapisnikâ sa saslušanja žrtve i pritom zahtijevati da se saslušanje ponovi, osobito kad je žrtva ključni svjedok čije svjedočenje može odrediti nedužnost ili krivnju optužene osobe.

   Kad optužena osoba na temelju tog nacionalnog zakonodavstva zahtijeva novo saslušanje žrtve, nadležna nacionalna tijela dužna su, u skladu s člankom 22. Direktive 2012/29, provesti pojedinačnu procjenu kako bi se utvrdile posebne potrebe te žrtve i, po potrebi, opseg u kojem bi ta žrtva mogla imati koristi od posebnih zaštitnih mjera predviđenih člancima 23. i 24. te direktive. U tim je okolnostima na nacionalnim sudovima da osiguraju da navedene mjere negativno ne utječu na pravičnost postupka u smislu članka 47. drugog stavka Povelje Europske unije o temeljnim pravima ni prava na obranu u smislu njezina članka 48. stavka 2.

2. Direktivi 2012/29 nije protivno to da država članica donese mjere kojima se pruža veća zaštita u pogledu saslušanja žrtava tijekom kaznenog postupka, ali pod uvjetom da te mjere negativno ne utječu na navedena temeljna prava.